

AUTEURS: MARJO VAN HOORN & PIET HAGENAARS

KUNSTDOCENT IN PO, NUTTIG OF NODIG

Foto Kindcentrum De Aventurijn [Oss]

Verstevig kunstonderwijs door elke basisschool te verplichten een kunstdocent aan te stellen.' Het is een dringende oproep van vakverenigingen, docentenopleidingen en culturele instellingen aan de Tweede Kamer. Desondanks kiezen schoolleiders daar niet altijd voor, de lessen kunstzinnige oriëntatie laten ze doelbewust over aan het team. Dit motiveren ze vanuit het beleid en de praktijk van hun school.

Een vakdocent in de klas op een basisschool is geen ongewoon fenomeen. Basisscholen beschikten sinds 1985 over extra formatie voor onderwijs in

lichamelijke oefening, tekenen, muziek, handvaardigheid en Fries. Schoolbesturen bepaalden zelf voor welke vakken ze die extra formatie inzetten. Meer dan de

helft koos voor vakleerkrachten voor muziek en handvaardigheid. Deze vergoedingsbijdrage verviel eind 2004 en dit leidde direct tot een afname van het aantal

kunstdocenten. In het schooljaar 2008-2009 had nog maar een vijfde van de scholen (19%) een of meer kunstdocenten in huis: 9% beeldende vorming, 14% muziek, 4% drama en 4% beweging/dans (Hagenaars, 2020). De laatste cultuureducatie-monitor laat zien dat 59% van de scholen over een kunstdocent beschikt; 21% van de scholen heeft die in dienst en 36% huurt extern in. Daarnaast heeft 14% van de scholen een groepsleerkracht met een kunstvakspecialisatie en 5% heeft 'vrijwillige vakleerkrachten'. Dit zijn waarschijnlijk ouders die vanuit hobby of professie een workshop of korte cursus in de school verzorgen. Scholen kunnen over meerdere soorten

kunstdocenten beschikken, vandaar dat de som meer is dan 59% (Van Essen et al., 2019).

Het beleidsmatige debat over de inzet van kunstdocenten in de basisschool kent uiteenlopende argumenten. Het ministerie bepleit de inzet van kunstdocenten niet, maar wil de professionaliteit van de leerkracht vergroten en de samenwerking tussen school en culturele sector intensiveren (Uslu, 2022). Alleen als het door het lerarentekort niet anders kan, mogen basisscholen 'professionals', zoals musici en kunstenaars voor de klas zetten (Slob, 2020). De Tweede Kamer ziet het anders en rechtvaardigt de inzet van bevoegde 'vakspecialisten' vanwege hun bijdrage aan de kwaliteit van het onderwijs, de vermindering van de werkdruk en van het lerarentekort (Van Meenen, 2023). De Onderwijsraad vindt een bevoegde vakleerkracht voor de klas vanzelfsprekend (Onderwijsraad, 2021). Schoolbesturen willen mankracht aan schoolteams toevoegen om werkdruk te verlichten en deskundigheid toe te voegen (PO-Raad, 2020).

SCHOOLLEIDERS AAN HET WOORD

Om over dit onderwerp niet alleen beleidsmakers aan het woord te laten, spraken we van 26 januari tot 8 februari 2024 met de schoolleiders van acht basisscholen. Zij moeten immers het belang van een kunstdocent in de school inzien en weten onder welke omstandigheden het mogelijk is er een aan te stellen, of dat juist niet te doen. Bij de keuze van scholen hielden we rekening met spreiding over het land (regio's Noord, Midden en Zuid), schoolgrootte, stad en platteland en denominatie (zie kader). We stelden de schoolleiders vragen over twee onderwerpen: de plaats van kunstzinnige oriëntatie in het curriculum en de vakleerkracht - groepsleerkracht in de school.

KUNSTZINNIGE ORIËNTATIE EN CURRICULUM

Vijf van de acht scholen geven ruim aandacht aan

kunstzinnige oriëntatie. De St. Michaëlschool is lid van de vereniging Cultuurprofielscholen. De school beschikt over een *Cultuureducatieplan 2023-2024*, met beleidsvoornemens en ambities. De twee jenaplanscholen werken vanuit hun holistische opvatting aan de brede ontwikkeling van kinderen. Creëren en creativiteit zijn daar beslist een belangrijk onderdeel van. Op deze scholen is in vieringen veel aandacht voor beeldend, muziek, drama en dans. Bij de brede school De Violier staat talentontwikkeling centraal en daar wordt ook de kunstzinnige ontwikkeling van leerlingen onder geschaard. Tijdens rondleidingen voor ouders wordt dat benadrukt. De Voorsprong, een achterstandsschool in de Haagse Schilderswijk, doet veel aan kunstzinnige oriëntatie in de KOEL-uren (Kunst, Onderzoek & Expressie Les). De drie overige scholen geven minder aandacht aan kunstzinnige oriëntatie, wat niet wil zeggen dat ze geen oog hebben voor kunst en cultuur in het programma. De Singel richt zich vooral op de kwaliteit van de kennisoverdracht van rekenen, taal en wereldoriëntatie. Het is een achterstandsschool en men streeft naar opheffing van kansenongelijkheid via de basisvakken. Kindcentrum Kleurrijk zou zich willen profileren met kunstonderwijs, maar is daar nog niet aan toe. Het is een cultureel diverse opbouwschool in een achterstandswijk en ook hier krijgt opheffing van kansenongelijkheid voorrang. De Aventurijn profileert zich niet specifiek op het gebied van kunst en cultuur. Het is een (recent ontstane) fusieschool en de prioriteiten liggen momenteel op dat terrein.

VAK OF GEÏNTEGREERD

Op de beide jenaplanscholen zijn er afzonderlijke kunstvakken, maar ook in projecten en in thematisch onderwijs, bijvoorbeeld bij wereldoriëntatie, speelt kunst een rol. Op de Utrechtse jenaplanschool geeft een kunstdocent beeldende

”SOMMIGE LEERLINGEN ZIJN MOEILIJK IN GEDRAG, DAAR KAN IK DE KUNSTDOCENT NIET ZOMAAR VOOR ZETTEN”

vorming en de leerkrachten muziek, hoewel zij daar lang niet allemaal aandacht aan besteden. De werkgroep cultuur bepaalt de thema's, waarin ook drama en, sporadischer, dans aan de orde komen. Op de jenaplanschool in Boxmeer wordt dans gegeven door een leerkracht die ook docent dans is. Beeldende vorming en muziek zijn geïntegreerd in thema-onderwijs. Er is een onderwijsassistent voor beeldende vorming (kunstopleiding) en stamgroepleiders met een specialisatie muziek. Op de St. Michaëlschool worden de vakken tekenen, handvaardigheid en muziek door de leerkrachten gegeven. Vanaf groep 6 zijn er keuzevakken, zoals linodruk, stop-motion, textiele werkvormen, hiphop, dans en drama, onder leiding van (hoofdzakelijk) bekwame ouders. Daarnaast wordt leergebiedoverstijgend gewerkt, in onder andere natuuronderwijs en wereldoriëntatie. De Voor-sprong werkt zowel vakmatig als vakoverstijgend (thematisch). In de middag werken de groepen met een thema voor de taalontwikkeling en de verdieping van de algemene kennis. Om het thema betekenisvoller te maken voor de leerlingen zijn er uitstapjes, bijvoorbeeld naar het museum. In de KOEL-uren, die niet curriculumgebonden zijn, worden muziek, dans, drama en art gegeven door kunstspecialisten. Bij Kindcentrum Kleurrijk geven de leerkrachten aandacht aan beeldende vorming en muziek, maar vaak sneuvelt die specifieke lestijd. De andere kunstdisciplines zijn in thematische, vakoverstijgende projecten verwerkt.

Op De Singel zijn er muziek-, dans- en dramadocenten.

De beeldende lessen doen de leerkrachten zelf, diegenen die dat leuk vinden doen dat consequenter dan diegenen die er geen affiniteit mee hebben. Bij De Violier zijn ook kunstdocenten werkzaam en wel voor dans, drama, muziek en beeldend. De Aventurijn verwerkt de kunstvakken geheel thematisch. Centraal thematisch werken is kenmerkend voor deze school, die het International Primary Curriculum (IPC) hanteert. Leerlingen werken aan vakdoelen ('ik kan zeggen wat ik vind van kunstwerken van anderen'), die inhoudelijk voorbereid worden door de leerkrachten.

LEERLIJNEN EN METHODES
Twee scholen hebben een leerlijn voor beeldende vorming en muziek. Op twee andere wordt hard gewerkt aan leerlijnen voor onder andere muziek, cultureel erfgoed en jeugdliteratuur & poëzie. Op de scholen waar kunstzinnige oriëntatie op thematische wijze aan de orde komt, is dat (deels) aan de hand van doorgaande leerlijnen. Twee scholen hebben zelfs een opbouw in niveaus en specifieke doelen voor elk thema. De leerlijnen worden hetzij door een icc'er, hetzij een commissie cultuur of een vakdocent ontwikkeld.

Methodes worden het vaakst gebruikt voor muziek. Voorbeelden zijn 123ZING, Eigenwijsnext en ZangExpress. Of, en hoe de leerlijnen en methodes worden gebruikt, daar hebben de schoolleiders weinig zicht op: 'leerkrachten en vakleerkrachten bepalen zelf of en hoe ze het vak geven.' Op drie scholen zijn er geen leerlijnen meer. Ze zijn 'wel gemaakt, maar

door de vele wisselingen en de vakleerkrachten die we inhuren nu niet meer'. Deze scholen zetten vooral in op de basisvaardigheden taal en rekenen, omdat de nadruk daarop ligt.

WAAROM (G)EEN KUNSTDOCENT
Twee scholen hebben kunstdocenten met een vaste aanstelling, bekostigd uit de lumpsum-financiering. De meeste andere scholen betalen kunstdocenten uit (meerjarige) landelijke of lokale subsidies, zowel op het gebied van achterstands- als cultuurbeleid, zoals Brede Schoolgelden, School en Omgeving, Brede Regeling Combinatiefuncties en Leerkan-senprofiel. De achtergrond van de kunstdocenten is divers: het betreft kunstvakdocenten, leerkrachten met een kunstvakopleiding of specialisatie, kunstenaars, lio-stagiaires of medewerkers van culturele instellingen.

In de meeste gevallen werkt de kunstdocent op de een of andere wijze met de groepsleerkracht samen. Beiden kunnen daar wat van opsteken is het idee; de één op kunstzinnig terrein, de ander leert over klassenmanagement en pedagogische achtergronden. 'Sommige leerlingen zijn moeilijk in gedrag, daar kan ik de kunstdocent niet zomaar voor zetten.' Dat de leerkracht er is en meedoet, is bovendien een voorbeeld voor de leerlingen: 'Die worden zo ook gemotiveerder.' Soms - en op een enkele school structureel - coacht de kunstdocent de leerkracht, maakt instructiefilmpjes om opdrachten uit te wisselen of overlegt over bijvoorbeeld de inhoud van een thema of de keuze uit bepaalde activiteiten. Op één school is er geen samenwerking,

de leerkracht is niet bij de kunstles en de kunstdocenten (zzp'ers) gaan na de les onmiddellijk door naar een andere school.

Een belangrijk motief om een kunstdocent in te huren of aan te stellen, is dat hun aanwezigheid zorgt voor minder werkdruk bij de leerkrachten. Daarnaast komt er door hen meer expertise en affiniteit in de school. Bovendien kan en wil niet elke leerkracht kunstlessen geven. 'Als je kwalitatief goed onderwijs wilt leveren, is dit onze keuze.' Schoolleiders stellen wel eisen: 'Kunstdocenten 'moeten beschikken over pedagogische en vakdidactische bekwaamheden én over klassenmanagement, zeker op een achterstandsschool.' De scholen die geen kunstdocenten in dienst hebben, geven daar uiteenlopende redenen voor. Hun budget is niet toereikend en ze stellen andere prioriteiten. Ook zeggen ze dat groepsleerkrachten het fijn vinden om de vakken zelf te geven. 'Bovendien krijgen ze dan een ander beeld van de leerlingen dan bij de basisvaardigheden.' Men zegt ook wel dat een aparte vakdocent te geïsoleerd in de school werkt.

DESKUNDIGHEID EN VAARDIGHEID GROEPSLEERKRACHTEN
Ondanks dat de meeste groepsleerkrachten vertrouwen hebben

in hun eigen kunnen, missen ze volgens de schoolleiders vaak kennis en vaardigheden. Ze kiezen dikwijls 'voor de hand liggende, standaard aanpakken', nemen weinig of geen tijd om lessen voor te bereiden, terwijl die tijd er wel is. 'Dat komt denk ik omdat ze zich er niet deskundig genoeg voor voelen.' Vooral muziek blijkt een moeilijk vak, daar heb je 'beslist talent voor nodig'. Instrumenten bespelen leerkrachten doorgaans niet en ze beperken zich het liefst tot zingen. De lessen beeldend zijn, zien de schoolleiders, makkelijker voor hun teams. Toch kiezen de groepsleerkrachten meestal voor eenvoudig en makkelijk, zoals voorbeelden van Pinterest en werken met papier en viltstift. Andere materialen zoals klei en hout blijven liggen. Drama wordt makkelijker gevonden en vaak instrumenteel ingezet, bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van sociaal-emotionele vaardigheden. Op enkele scholen werken leerkrachten die zelf op het toneel staan, gitaar of piano spelen, in een musical zingen of graag handwerken.

Enkele schoolleiders geven de voorkeur aan een leerkracht die zowel pabo als een kunstvak studeerde, zoals dat op de Peppels/de Canadas het geval is. Omdat ze deskundig zijn in dans, muziek of beeldend 'kunnen ze

hun kunstvak integreren in het onderwijs, zo'n combinatie is goed voor de school'. Bij de aanname van nieuwe leerkrachten let een enkele school-leider op hun kunstinteresse. 'De spoeling is echter dun, dus je kiest eerst voor de basisvaardigheden.' Men merkt op dat groepsleerkrachten tijdens hun opleiding niet altijd goed op de kunstvakken voorbereid zijn. 'Een kunstvak vraagt meer van hen dan bij andere vakken het geval is.' De theorie en reflectie lukt nog wel, maar het praktijkwerk niet, aldus Jenaplan Wittevrouwen, 'daar moet je talent voor hebben en creatief en inventief zijn.' Vrijwel geen school verplicht nascholing in een kunstvak. De meeste boden de laatste jaren af en toe nascholing aan. Deze had overigens zelden veel effect. Toch blijven er nascholingsplannen, vooral voor de toekomst.

WORDT VERVOLGD
In dit artikel schetsten we hoe acht scholen het leergebied kunstzinnige oriëntatie in praktijk brengen en welke rol kunstdocenten hierin (kunnen) spelen. We interviewden schoolleiders, omdat zij beslissen of ze zo'n gespecialiseerde docent willen inhuren. In de volgende nummers van *Kunstzone* zullen we deze onderwerpen verder uitdiepen in praktijkbeschrijvingen van drie van de acht basisscholen. ●

NAAM	SCHOOLLEIDER	DENOMINATIE	PLAATS	LEERLINGEN	GROEPEN	COLLEGA'S
ST. MICHAËLSCHOOL	ARIANNE WIJNINGA	KATHOLIEK	GRONINGEN	223	9	18
JENAPLAN WITTEVROUWEN	JAAP NELISSEN	OPENBAAR	UTRECHT	647	26	54
KINDCENTRUM DE AVENTURIJN	MARION VAN ROOIJ	KATHOLIEK	OSS	498	23	57
JENAPLAN KINDCENTRUM DE PEPPELS/DE CANADAS	HARRY HAVEKES	ALGEMEEN	BOXMEER	375	14	38
OBS DE VOORSPRONG	SABINE LEVENBACH-VAN DEN OEVER	OPENBAAR	DEN HAAG	290	16	45
OBS DE SINGEL	INGE WERNEKE	OPENBAAR	SCHIEDAM	550	25	60
OBS DE VIOLIER	MARISKA BOER	OPENBAAR	SCHIEDAM	342	14	37
KINDCENTRUM KLEURRIJK	ESTHER TOBÉ	CHRISTELIJK	DEVENTER	160	7	20